

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

THE STRUCTURE OF READINESS FOR THE FORMATION OF THE BROADCASTING CULTURE IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF ELEMENTARY SCHOOL

У статті ми проаналізували дослідження вчених щодо визначення структури професійної готовності фахівця. Нами окреслено важливість формування культури мовлення у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів. Ми визначили основні компоненти та критерії готовності до формування культури мовлення у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. На основі цього ми виділили основні показники готовності до формування культури мовлення, розробили рівневу структуру готовності майбутніх учителів початкових класів до формування культури мовлення.

Ключові слова: готовність до формування культури мовлення, компоненти та рівні готовності, культура мовлення, майбутній учитель початкових класів, професійна готовність фахівця, фахова підготовка.

В статье мы проанализировали исследования ученых по определению структуры профессиональной готовности специалиста. Нами намечена важность формирования культуры речи в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов. Мы определили основные компоненты и критерии готовности к формированию культуры речи в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов. На основе этого мы выделили основные

показатели готовности к формированию культуры речи, разработали уровневую структуру готовности будущих учителей начальных классов к формированию культуры речи.

Ключевые слова: готовность к формированию культуры речи, компоненты и уровни готовности, культура речи, будущий учитель начальных классов, профессиональная готовность специалиста, профессиональная подготовка.

In the article, we have analyzed the research of scientists in determining the structure of professional readiness of a specialist. We outlined the importance of forming communication culture of in the professional training of future teachers of elementary school. We have identified the main components and criteria for preparing for the formation of the broadcasting culture in the training of future primary school teachers. Based on this, we have identified the main indicators of readiness for the formation of the communication culture. Therefore, they have developed a level structure of the readiness of future teachers of elementary school to form the communication culture.

Key words: readiness for formation of speech culture, components and levels of readiness, speech culture, future teacher of elementary school, professional readiness of specialist, vocational training.

УДК 371.15:372.4:372.461

Стамбульська Т.І.,

аспірант

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Ефективність освітнього процесу початкової школи, успішність у розв'язанні її завдань залежить від фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів, важливе місце в якій належить формуванню культури мовлення.

Формування культури мовлення в майбутніх учителів початкових класів на етапі фахової підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах вимагає з'ясування сутнісного змісту й компонентного складу цього важливого структурного елемента готовності до майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження свідчать, що вчені по-різному визначають структуру професійної готовності фахівця. У працях Н. Горбач, Н. Кичук, А. Линенко як компоненти готовності визначається ставлення особистості до діяльності. Н. Кузьміна, Л. Спірін, В. Слассьонін, О. Щербаков структурними компонентами готовності вважають мотиваційний, змістовий, процесуальний, організаторський. В. Моляко, Є. Машбиць, О. Тихомиров акцентують на мотиваційному, когнітивному та емоційно-вольовому компонентах професійної готовності [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

На основі аналізу наукових досліджень, присвячених вивченню сутності та структури професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи, нами окреслено компоненти, які мають оптимально забезпечити формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців. На нашу думку, дієвими в цьому процесі є мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти.

Мета статті – розробити й дати характеристику структурі професійної готовності до формування мовленнєвої культури у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Провідне місце у формуванні мовленнєвої культури майбутніх учителів початкової школи належить мотиваційно-ціннісному компоненту їх професійної готовності [2, с. 51].

Мотиваційно-ціннісний компонент готовності майбутніх учителів початкових класів до формування культури мовлення виявляється у таких ознаках: усвідомлення значення формування культури мовлення для професійного розвитку,

сформованість мотивації до вдосконалення змісту і структури особистої мовленнєвої діяльності, потреба і бажання правильно використовувати всі компоненти мовлення та інтонації.

Зауважимо, що для об'єктивної оцінки мотиваційно-ціннісного компонента готовності до формування культури мовлення визначено такі структурні критерії:

- позитивне ставлення до вдосконалення свого мовлення, подолання недоліків індивідуальної мовленнєвої поведінки;

- усвідомлення необхідності опанування нормативним літературним мовленням, подолання діалектних впливів;

- аргументація провідного значення досконалого володіння нормами літературного мовлення у педагогічній діяльності;

- потреба у формуванні культури мовлення як умови успішності професійної педагогічної діяльності;

- готовність до вдосконалення риторичних умінь.

Майбутній педагог, який має високий рівень мотиваційно-ціннісного компонента готовності до формування культури мовлення, характеризується, передусім, наявністю мотивації (або бажання) до вдосконалення усного і писемного мовлення, інтересом до опанування нормами літературної мови та технікою використання мовних засобів, а також має стійкі мотиви до досягнення успіху у формуванні культури мовлення як запоруки професійної компетентності вчителя початкової школи.

Для студентів педагогічного ВНЗ із середнім рівнем мотиваційно-ціннісного компонента притаманне усвідомлення значення культури мовлення в майбутній професійній діяльності, у них присутній ситуативний інтерес до опанування нормативним літературним мовленням, до подолання діалектних впливів, проте цей інтерес відзначається нестійкістю, перебуваючи під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Майбутні вчителі початкових класів із недостатнім (низьким) рівнем сформованості мотиваційно-ціннісного компонента готовності відзначаються відсутністю чітко визначеного розуміння професійного значення формування культури мовлення, конкретизованого плану заходів і дій для подолання проблем індивідуальної мовленнєвої поведінки, вони не прагнуть до вдосконалення культури мовлення, не вбачають у навчальному процесі ВНЗ можливостей для досягнення професійно необхідного рівня мовленнєвої культури.

Мотиваційний компонент готовності також забезпечує передумови для реалізації інших структурних компонентів, важливе значення серед яких належить когнітивно-пізнавальному компоненту, який спрямований на опанування майбут-

німи фахівцями лінгвістичними, психологічними, педагогічними, філософськими, етичними та естетичними знаннями [3].

Структурними критеріями когнітивно-пізнавального компонента є такі:

- вміння літературно правильно говорити й писати, вільно виражати думки, викладати навчальний матеріал переконливо, логічно, аргументовано;

- здатність добирати мовно-виражальні засоби відповідно до змісту й мети професійної діяльності вчителя початкових класів;

- опанування системою знань норм літературної мови.

Майбутні вчителі початкової школи із високим рівнем когнітивно-пізнавального компонента готовності до формування культури мовлення мають сукупність знань про мовознавчі, психологічні, етичні та естетичні основи формування культури мовлення, володіють глибокими знаннями про психологічні особливості особистості (про уяву, увагу, пам'ять, мислення), які забезпечують образність усного та писемного мовлення, знають критерії етики та естетики, які дозволяють дати об'єктивну оцінку доцільності, змістовності та культурі мовлення в цілому вчителя початкових класів.

Для середнього рівня когнітивно-пізнавального компонента готовності характерні знання у галузі мовознавства та інших гуманітарних дисциплін, які дозволяють осмислити механізм формування культури мовлення особистості. Такі студенти володіють у певному обсязі знаннями з психології, філософії, проте не завжди можуть розкрити сутність проблеми формування культури мовлення особистості як міждисциплінарної проблеми. Вони мають сформований термінологічний словник, їм притаманна певна логічність викладу знань з аналізом та узагальненням матеріалу щодо проблем формування культури мовлення особистості. Вони демонструють розуміння й усвідомлення ролі знань із предметів гуманітарного циклу для формування культури мовлення.

Студенти із недостатнім (низьким) рівнем сформованості когнітивно-пізнавального компонента готовності майбутніх педагогів мають поверхові знання з мовознавчих та гуманітарних дисциплін, у них відсутня системність знань, необхідних для осмислення лінгвістичних, психологічних та філософських компонентів формування культури мовлення. Вони недостатньо володіють термінологією, не використовують науково-методичну літературу для підготовки до аудиторних занять.

Об'єктивно зумовлено, що в структурі готовності студентів педагогічних ВНЗ до формування культури мовлення важливе місце відводимо комунікативно-інформативному компоненту.

Закономірно, що комунікації в освітньому процесі відводиться основна роль. Обов'язковим для

студента педагогічного закладу вважаємо розвиток комунікативних здібностей.

З огляду на окреслені теоретико-методичні аспекти зазначеної проблеми нами визначено структуру комунікативно-інформаційного компонента готовності майбутнього вчителя початкової школи, до якої належать такі складники:

- уміння налагоджувати контакт із людиною чи групою осіб;
- умінням слухати, сприймати та відтворювати інформацію;
- уміння доцільно використовувати мовленнєві засоби в практиці спілкування;
- здатність визначати стратегію спілкування, добирати аргументи у процесі розмови;
- відповідно до комунікації добирати вербальні та невербальні трансляції інформації;
- здатність використовувати ресурси новітніх інформаційних технологій у навчальній діяльності.

Студентам із високим рівнем комунікативно-інформаційного компонента готовності до формування культури мовлення притаманна здатність налагоджувати ефективні різновекторні комунікативні зв'язки, вони мають вміння і навички організації міжособистісного спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів, уміння отримувати інформацію з різних видів джерел та ефективно працювати з нею для розв'язання навчальних завдань й уміння використовувати сучасні та перспективні засоби ІКТ для пошуку, аналізу та обміну навчальною інформацією.

Середній рівень означеного компонента виявляється у здатності студентів встановлювати емоційний контакт із оточуючими людьми, у наявності вміння і навичок міжособистісного спілкування, у вмінні знаходити відповідні форми спілкування з колегами-студентами та викладачами відповідно до конкретної навчальної ситуації. Студенти володіють основами пошуку навчальної інформації, проте у них виникають проблеми з її аналітичним опрацюванням. Їм притаманне недостатньо активне використання ресурсів новітніх інформаційних технологій у навчальній діяльності.

Студенти з недостатнім (низьким) рівнем сформованості комунікативно-інформаційного компонента готовності до формування культури мовлення характеризуються певними комунікативними здібностями, проте потребують подальшого розвитку вміння організації міжособистісних контактів. Вони володіють основами пошуку інформації, здатні знаходити необхідну навчальну інформацію. Однак у них відсутні практичні вміння аналітичної обробки навчальної інформації для розв'язання освітніх завдань.

Теоретичною основою характеристики креативного (творчого) компонента готовності до формування мовленнєвої культури майбутніх учителів початкових класів слугують результати досліджень

В. Моляко, О. Кульчицької, в яких визначені психолого-педагогічні аспекти здібностей, обдарованості, таланту, спеціальної та професійної обдарованості.

До основних критеріїв креативного компонента готовності належать такі:

- розвиток уяви, фантазії;
- сформованість творчих умінь і навичок;
- допитливість, потяг до пошуку нової інформації, фактів;
- уміння визначати нестандартні шляхи розв'язання навчальних завдань;
- здатність до рефлексивної оцінки власної діяльності та її результатів.

Високий рівень креативного компонента готовності майбутніх учителів початкових класів до формування мовленнєвої культури виявляється в розвитку творчих умінь, що сприяють успішному вдосконаленню усного і писемного мовлення, демонструють пошуково-перетворюючий стиль мислення. Також високий рівень виявляється в умінні знаходити альтернативні варіанти розв'язання навчальних завдань, у здатності будувати алгоритм початкових дій для подолання проблемних аспектів власного мовлення, у здатності генерувати нові ідеї з метою оптимізації опанування мовленнєвою обізнаністю.

Для середнього рівня креативного компонента готовності студентів до формування культури мовлення характерне творче фантазування, альтернативність і критичність мислення, здатність мобільно реагувати на окреслені викладачем навчальні завдання. Проте не завжди студенти із середнім рівнем спроможні визначити альтернативні варіанти розв'язання проблемних завдань, вони ситуативно виявляють своєрідність мислення, новий підхід до вирішення проблем, демонструють спроможність продукувати різноманітні ідеї для вдосконалення власного усного та писемного мовлення.

Студентам із недостатнім (низьким) рівнем креативного компонента притаманні ситуативна здатність до творчого осмислення освітніх завдань та уміння аналізувати наявні способи досягнення мети, щоб вибрати вірний варіант. Вони не відзначаються оригінальністю, тобто своєрідністю мислення, незвичними підходами до проблеми. У них немає уміння продукувати оригінальні ідеї.

У структурі готовності до формування культури мовлення важливе значення також має операційно-діяльнісний компонент, який репрезентує комплекс умінь і навичок майбутніх учителів початкових класів щодо володіння набором дидактичних методів, прийомів та засобів формування культури мовлення та передбачає оперування фахівцем технікою самостійної навчальної діяльності.

Вважаємо, що структурними критеріями операційно-діялісного компонента готовності студен-

тів (майбутніх учителів) до формування культури мовлення є такі:

- створення установки на оволодіння новими знаннями;
- сформованість у студента вмінь та навичок здійснення самостійної навчальної діяльності;
- опанування засобами та прийомами самостійного розвитку усного і писемного мовлення;
- самоконтроль та самостійний розвиток правильності, виразності, точності та стислості мовлення.

Студентам із високим рівнем готовності до формування культури мовлення згідно з цим компонентом притаманна орієнтація, установка на пошук нових знань, їх систематичне доповнення, вміння орієнтуватися в різних джерелах інформації, вміння працювати з навчальною та додатковою літературою, довідниками, словниками. Вони можуть вести записи, конспекти, тези, плани, виокремлюючи основне, та здатні використовувати різні методи і прийоми роботи над розвитком усного мовлення. Вони цілеспрямовані і зацікавлені у виконанні самостійної роботи, мають об'єктивне ставлення до самостійної діяльності для набуття мовленнєвої культури.

Студенти із середнім рівнем операційно-діяльнісного компонента відзначаються усвідомленням важливості самостійної навчальної діяльності, виявляють зацікавленість новизною та оригінальністю запропонованих проблем для самостійного опрацювання, здатні застосовувати методи і прийоми самостійної роботи для вдосконалення культури мовлення, опановують засоби і прийоми самостійного розвитку усного і писемного мовлення.

Показниками недостатнього рівня операційно-діяльнісного компонента є такі: здатність опра-

цьовувати навчальний матеріал під керівництвом викладача; вміння користуватися інформаційними джерелами супроводжуються відсутністю ведення конспекту, тез, термінологічного словника, плану; самостійна навчальна робота відзначається ситуативністю і несистемним характером; простежуються труднощі в опануванні тренінгів і вправ самостійного розвитку усного і писемного мовлення.

Висновки. Отже, професійна педагогічна готовність майбутніх учителів початкових класів до формування культури мовлення нами розглядається як синтез взаємопов'язаних компонентів, комплексна взаємодія яких відображає сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей студентів, що забезпечують їх готовність до формування мовленнєвої культури. Цілісність і єдність виокремлених нами компонентів у структурі професійної готовності майбутніх вчителів початкових класів вважаємо необхідними умовами забезпечення ефективності освітнього процесу педагогічних ВНЗ для формування мовленнєвої культури фахівців.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гаркуша С.В. Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1319 (дата звернення: 13.03.2017).
2. Жигір В.І., Чернега О.А. Професійна педагогіка: навч. посіб. Київ: ТОВ «Кондор», 2012. 336 с.
3. Кожухар Ж. Особливості когнітивно-теоретичного компоненту науково-пізнавальної компетентності майбутніх учителів інформатики. URL: file:///c:/users/admin/downloads/vnadps_2013_3_12.pdf (дата звернення: 18.04.2017).